

**BUXORO AMIRLARINING XORIJDA QURDIRGAN SAROYLARI  
ARXITEKTURASI**

**Boboqulov Murotjon Baxodirovich**

*Buxoro muhandislik texnologiya instituti “Bino va inshootlar qurilishi” kafedrası  
stajyor-o’qituvchisi*

Jelevnovodsk saroyi. Buxoro amirining saroyi - Rossiyaning Jelevnovodsk shahridagi ikki qavatli sharqona saroy. Buxoro amirligi hukmdori Abdulahadxon tashabbusi va rus imperatori Nikolayning ruxsati bilan 1907-yildan boshlab qurila boshlangan va Olimxon hukmronligi davrida, 1912-yili qurib bitkazilgan. Amirning Rossiyadagi ikkinchi yirik qarorgohi. Hozirda u Rossiyaning Federal ahamiyatga ega memoriy yodgorligidir. Markaziy Osiyo hududida temiryo’l o’tkazilgandan so’ng, Abdulahadxon yoz oylarini Kavkaz va Qrimda otkazishga odatlanib qolgan. Uning tashabbusi bilan, ushbu hududlarda sharqona saroylar qurilgan. Kavkazning Jelevnovodsk shahrida qad ko’tara boshlagan saroy, Abdulahadxonning o’g’li, Amir Olimxon hukmronligi davrida qurib bitkazilgan. Aytishlaricha, Buxoro amiri hech qachon Kavkazdagi saroyiga tashrif buyurmagan. Mahalliy afsonalarga ko’ra, xurofotli amir, saroy qurilishi paytida, ustalardan biri yuqoridan yiqilib, qulab tushganini bilib Jelevnovodskga borishga sovgan.

Saroy o’zining imorat gumbazi, minorasi, o’zbekcha bezaklari, mavriy uslubidagi nafis taqasimon kamarlari bilan ajralib turadi. Saroy cho’yan panjara bilan o’ralgan. Nafis tosh zinapoya ustunlar ustidagi yarim doira arkada ko’rinishidagi asosiy kirish joyiga olib boradi. Parkga qaragan panjara burchaklarida egasining qudratini ifodalovchi sherlar haykallari tushirilgan ustunlar bor edi. 1898-yilda Buxoro amiri Qrimdan yer sotib olib, bu yerda istirohat bog’i, to’rtta xo’jalik binosi va mehmon uyi qurdirdi. Saroy xorazmlik tosh ustalar tomonidan qurilgan. Qurilish 5 yil davom etdi va 1912-yilda yakunlandi.



Buxoro amirining Jelevnovodsk saroyi 2023-yil



Buxoro amirining Jezeznovodsk saroyi 1911-1912 yil

Buxoro amiri saroyi go'zal, garchi hajmi jihatidan unchalik katta bo'lmasada, sharqona me'morchilik uslubining namunasidir. U arab yozuvida stiliz qilingan naqshli temir panjara bilan o'ralgan va asosiy kirish eshigi tepasida sherlar haykallario'rnatilgan. Yaqin atrofda dekorativ emas, balki juda funksional minora joylashgan. Bundan tashqari, saroy mavriy archa, uchli derazalar, an'anaviy oq va ko'k rangli sopol mozaikalar va balkonlar, deraza romlari va ayvonlarda o'yilgan yog'och bezaklar bilan bezatilgan. Saroy imperator Aleksandr davrida kadetlar korpusidagi sobiq kursdoshi, amir va rus generali Sayid Abdullaxon uchun qurilgan. Binoni tugatish uchun buxorolik va xorazmlik eng yaxshi ustalar Jezeznovodskka yetib kelishdi. Ammo ma'lum bo'lishicha, bosh arxitektor binoni bunyod etmay tark etishga majbur bo'lgan. Qolaversa, Abdullaxonning o'zi ham 1910-yilda vafot etib, uning tugashini ko'rmagan. Buxoroning yangi amiri qurilishni davom ettirgan, lekin bu qarorgohga unchalik qiziqmagan va qurib bitkazilgan saroyni 1913-yilda imperator oilasiga hadya qilgan. Shundan so'ng saroy sanatoriya, so'ngra harbiy hospital vazifasini bajargan. O'tgan asrda saroy ko'p marta qayta qurildi va tiklandi, ammo bugungi kunda u juda jozibali ko'rinadi va hali ham kurort muassasasi bo'lib qolmoqda. Saroyga yaqin joyda ko'plab qo'shimcha binolar, sobiq otxonalar mavjud. Qrimdagi (Yalta) saroyi. Buxoro amirining Qrim saroyi (Yalta shahrida) ikki qavatli sharqona saroy. Buxoro amirligi hukmdori Abdulahadxon tashabbusi va rus imperatori Nikolay II ning ruxsati bilan 1907-yildan boshlab qurila boshlangan va 1910-yilda qurib bitkazilgan. Amirning Rossiyadagi birinchi yirik qarorgohi (unga tegishli bo'lgan ikkinchi saroy Rossiyaning Jezeznovodsk shahrida joylashgan).

Hozirda saroy Rossiyaning Federal ahamiyatga ega me'moriy yodgorligi bo'lib, unda Rossiyaga qarashli O'zbekiston sihatgohi joylashgan. Markaziy Osiyo hududida temiryo'l o'tkazilgandan so'ng, Abdulahadxon yoz oylarini Kavkaz va Qrimda o'tkazishga odatlanib qolgan. Uning tashabbusi bilan, ushbu hududlarda sharqona saroylar qurilgan. Qrimning Yalta shahrida qad ko'tara boshlagan saroy, 1910-yilda

qurib bitkazilgan Saroyga Abdulahadxon –Dilkusho|| (Maftunkor) deb nom bergan. Saroy 1917-yilga qadar Buxoro amirining mulki hisoblangan.



Buxoro amirining Qrimdagi (Yalta) saroyi 1911-1912 yil



Buxoro amirining Jeleznovodsk saroyi 2023-yil.

Mavritan uslubidagi gumbazli, minorali va shiyponli saroy mo'jaz va nafis qilib qurilgan. Yaltada joylashgan –O'zbekiston|| sihatgohidagi Buxoro amiri Said Abdul Ahadxonning saroyi. U bir safar Qrimga borib, bu yurtni yoqtirib qoladi va shu yerda o'zi uchun saroy qurdirishga qaror qiladi. Yaltadagi bog' va muhtasham bino barpo etilgan yerni sotib olishga muvaffaq bo'ladi.

Yalta shahri me'mori Tarasov loyihasi bo'yicha barpo etilgan gumbazli, minorali va shiyponli mo'jaz, biroq nafis saroy shahardagi eng go'zal maskanlardan biriga aylanadi. Amirning o'zi esa unga –Dilkusho||, ya'ni –maftunkor|| deb nom beradi. O'zidan oldin o'tgan ko'plab amirlardan farqli o'laroq, tez-tez Moskva, Peterburg, Tiflis, Kiyev, Odessa kabi shaharlarga tashrif buyurib turgan. Keyinchalik Qrimga

boradi va 1893- yildan boshlab har yozni Yaltada o'tkazadi. Yaltada amir ko'p yillar mobaynida qilgan saxovat borasidagi ishlari tufayli o'ziga xos saxiylik ramziga aylangan. Shahar oldidagi xizmatlari uchun –Faxriy fuqaro|| unvoniga sazovor bo'lgan va hatto shahar ko'chalaridan biriga uning nomi berilgan. 1910-yilda u o'z mablag'i hisobidan Yalta shahrida bemorlar uchun bepul shifoxona qurdiradi. Ikki qavatli bino laboratoriya, xodimlar xonasi, jarrohlik va ginekologiya bo'limlari, 100 kishilik qabulxonadan iborat bo'lgan.

Buxoroning eng taraqqiyparvar amiri Abdulahadxonning Qrimga muhabbati tarixi ana shunday edi. Qrim tarixining ushbu noyob yodgorligining asosiy siri uning joylashgan joyi va tegishliligidadir.

Majmua harbiy sanatoriyning bir qismi bo'lib, shahar bilan bir xil nomga ega "Yalta". Buxoro amiri saroyi Sevastopolskaya ko'chasida, dengiz bo'yidagi bog'dan uncha uzoq bo'lmagan joyda joylashgan. 1898- yilda Yalta shahridan uchastka sotib olib, o'zining bo'lajak qarorgohi loyihasini ishga tushirdi va 1907-yilda bu yerda me'mor N.Tarasov rahbarligida ulkan qurilish ishlari boshlandi. To'rt yil davomida saroy va istirohat bog'lari ansambli ko'paydi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Hotamov, Bekniyozov 2007, s. 25.
2. Hotamov, Sh.Xalilov. Yillar sadosi. T. Adolat 1995
3. Solekhovich I. S., Halimovich B. H. PALACE ARCHITECTURE IN MEDIEVAL BUKHARIAN ARCHITECTURE //Scientific Impulse. – 2023. – T. 1. – №. 7. – С. 802-805.
4. Tojiev I., Vakhitov M. Research of structure of mortars for architectural monuments of Bukhara //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – T. 2467. – №. 1. – С. 020021.
5. Vakhitov M., Tojiev I. Research of strength of modified mortars for restoration of Bukhara architectural monuments //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – T. 2467. – №. 1. – С. 020045.
6. Тожиев И. И. Химические и минералогические составы исторических строительных растворов. Universum: технические науки: научный журнал. № 2 (95). Часть 6. г //Москва. – 2022. – С. 5-8.
7. Вахитов М. М., Тожиев И. И. Строительные растворы памятников архитектуры Бухары. – 2020.
8. Тожиев И. И. ИЗУЧЕНИЕ СТРУКТУРЫ АРХИТЕКТУРНЫХ РАСТВОРОВ //Universum: технические науки. – 2022. – №. 2-2 (95). – С. 52-54.
9. Юнусов Г. Г., Тожиев И. И. Тарихий обидалар реставрацияси учун мўлжалланган қоришмаларнинг оптимал таркибларини топишнинг математик модели //Журнал Физико-математические науки. – 2021. – Т. 2. – №. 1.

10. Zaitov A. A., Tojiev I. I. On a metric on the space of idempotent probability measures //arXiv preprint arXiv:1006.3902. – 2010.
11. Solekhovich, I. S., & Halimovich, B. H. . (2023). ARCHITECTURE AND HISTORY OF 12 GATES OF BUKHARA АРХИТЕКТУРА И ИСТОРИЯ . Scientific Impulse, 1(7), 818–825. Retrieved from
12. Хожиева Р. Б., Имамов С. С. ХРОМАТОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕТИЛ И ЭТИЛМЕРКАПТАНОВ В НЕФТЯНЫХ ПРОДУКТАХ //Инновационное развитие. – 2017. – №. 3. – С. 7-8.
13. Нуруллаева З. В., Имамов С. С. КАТАЛИЗАТОРЫ ПРОЦЕССА ГОРЕНИЯ ТОПЛИВНО-ВОЗДУШНОЙ СМЕСИ //Инновационное развитие. – 2017. – №. 3. – С. 6-7.
14. Vakhitov M., Tojiev I. Research of strength of modified mortars for restoration of Bukhara architectural monuments //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2467. – №. 1. – С. 020045.
15. Tojiev I., Hamidova M. Mathematical model for determining the optimal composition of mortars for restoration of historical monuments //Journal of Physics: Conference Series. – IOP Publishing, 2022. – Т. 2373. – №. 4. – С. 042008.
16. Тожиев И. И. ИЗУЧЕНИЕ СТРУКТУРЫ АРХИТЕКТУРНЫХ РАСТВОРОВ //Universum: технические науки. – 2022. – №. 2-2 (95). – С. 52-54.
17. Vaxitov M. M., Tulaganov A. A., Tojiev I. I. ADHESION STRENGTH OF MODIFIED PLASTER SOLUTIONS FOR RESTORATION OF ARCHITECTURAL MONUMENTS OF BUKHARA //Journal of Tashkent Institute of Railway Engineers. – 2020. – Т. 16. – №. 4. – С. 29-32.
18. Solexovich I. S. XUDOYORXON SAROYI QURILISHINING TARIXI VA ARCHITECTURASI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 14-19.
19. Solexovich I. S., Istamovich X. S. BUXOROI SHARIFNING 12 DARVOZASI QURILISHI TARIXI VA ARCHITECTURASI //PEDAGOG. – 2023. – Т. 6. – №. 3. – С. 317-327.
20. Вахтиёр о'ғ'ли J. S. ME'MORIY YODGORLIKLARNI SAQLASH VA QAYTA TIKLASHDA 3D TECHNOLOGIYASI ANAMIYATI. – 2023.
21. Юсупов Р. Р., Салимов М. Ф. ЭКСПЛУАТАЦИЯ ЖАРАЁНИДА КОМПЛЕКС КОНСТРУКЦИЯЛИ БИНОНИНГ ҒИШТ ТЕРМАНИНГ КУЧАЙТИРИШ УСУЛЛАРИ //GOLDEN BRAIN. – 2023. – Т. 1. – №. 14. – С. 110-116
22. Юсупов Р. Р., Салимов М. Ф. ЭКСПЛУАТАЦИЯ ЖАРАЁНИДАГИ ТЕХНИК ҲОЛАТИНИ ТЕКШИРИШ ВА КОМПЛЕКС КОНСТРУКЦИЯЛИ ЖАМОАТ БИНОСИНИНГ ҒИШТ ТЕРМАНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИНИ АНИҚЛАШ НАТИЖАЛАР ТАҲЛИЛИ //GOLDEN BRAIN. – 2023. – Т. 1. – №. 14. – С. 117-122.
23. Ходжаева З. Ш., Бобокулов М. Б., Жумаев Ш. Самоний макбараси тарихий обидасининг конструктив ечимлари ва таҳлили. – 2023.

24.SR S. KO 'P QAVATLI BINOLARDA YERTO 'LALARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI //PROBLEMS OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION (SCIENTIFIC TECHNICAL JOURNAL). – 2023. – T. 1. – №. 2. – C. 600-602.

25.MM V. KO\_ P QAVATLI KARKASLI TURAR-JOY BINOLARINING ERTO\_ LALARINI AVTOMOBILLAR TURARGOXLARIGA MOSLASHTIRISH //ARCHITEKTURA VA QURILISH MUAMMOLARI (ILMIY TEXNIKLIK). – 2023. – T. 1. – Yo'q. 2. – 619-621-  
betlar